

ÇOKANLAMLI KELİMELER İÇEREN AYETLERDE BAĞLAM VE ANLAM İLİŞKİSİ: NİSÂ SURESİ 34'ÜNCÜ AYETİN ANLAMI

Abdulkadir KARAKUŞ*

Öz

Bu makalede, bütün dillerde çokanlamlı kelimelerin mevcut olduğu, Kur'an'ın lisanı olan Arapçada da hayli fazla bulunduğu gerçeğinden hareketle Kur'an'daki çokanlamlılık olgusu üzerinde durulacak ve bunun önemli bir örneği olan “darabe” kelimesi ele alınarak onun farklı anlamları tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda, kelimeyi içinde bulunduran ve üzerinde asırlardır farklı görüşler ileri sürülerek anlaşılmaya çalışılan Nisâ suresi 34'üncü ayeti incelenecektir. Bu ayetteki “darabe” kelimesine klasik tefsirlerimizde “dövmek” anlamı verilmesi nedeniyle İslam âlimleri tarafından da aynı şekilde anlaşılmasının sebepleri üzerinde durularak gerek Kur'an ayetleri ve gerekse Hz. Peygamber'in uygulamaları çerçevesinde bu anlayışın doğru olup olmadığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Bunu yaparken ayetin bağlamı tespit edilecek ve kelimenin anlamıyla ayetin bağlamı arasındaki ilişki incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Bağlam, Çokanlamlı kelimeler, Nisâ suresi.

RELATIONSHIP BETWEEN CONTEXT AND MEANING IN THE VERSES CONTAINING POLYSEMY WORDS: 34TH VERSE OF SURAH NISA

Abstract

In this article, we will focus on the fact that there are many meaningful words in all languages, and in the Arabic language, which is the language of the Qur'an, is also very much. An important example of this is the word “darabe” and its different meanings will be tried to be determined. In this context, the 34th verse of Surat an-Nisâ, which contains the polysemy words and has been tried to be understood through different views for centuries, will be examined. The word “darabe” in this verse is given the meaning of “beating” in our classical exegesis. That will be tried to reveal whether this understanding is correct within the verses of the Qur'an and the practices of the Prophet as well as the reasons why it is understood by Islamic scholars in the same way. In doing so, the context of the verse will be determined and the relationship between the meaning of the word and the context of the verse will be examined.

Keywords: Exegesis, Qur'an, Context, Polysemy words, Surah Nisa.

GİRİŞ

İnsanların birbirleriyle iletişim kurmak amacıyla kullandıkları işaret ve sesler sistemi olarak tarif edilmesi mümkün olan dil, Allah'ın insanoğluna ihsan ettiği en önemli

Article Types / Makale Türü: ResearchArticle / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 16.09.2019 Accepted / Kabul Tarihi: 19.12.2019

Doi: 10.26791/sarkiat.620699

*Dr.Öğr. Üyesi, SiirtÜniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, akarakus@siirt.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-2387-2402

mucizelerden bir tanesidir. Dilin temel unsuru harflerden meydana gelen kelimelerdir. “Kelime” ise eski dönemlerden bu yana dil üzerine çalışmalar yapan ilim ehli tarafından farklı tartışmaların konusu olmuş, bunun bir sonucu olarak da sözcüklerdeki “çokanlamlılık” hususunda müspet menfi pek çok görüş ortaya çıkmıştır.¹ Bu makalede de Kur’ân’daki çokanlamli kelimelerin ihtiva ettiği anlamın ortaya çıkarılabilmesinde anlam ve bağlam ilişkisi üzerinde durulacaktır. Kur’ân’daki çokanlamli kelimelerden “ضرب” “*darabe*” sözcüğünün Kur’ân’daki kullanımını ele alınarak bu sözcüğün Nisâ suresi 34’üncü ayetindeki anlamı, bağlam ilişkisi üzerinden tespit edilmeye çalışılacaktır.

Çokanlamlılık kavramı, “Bir kelimenin temel anlamını yitirmeden, çeşitli yollardan temel anlamıyla mutlaka ilişkili olan yeni kavramları anlatır duruma gelmesidir.” şeklinde tarif edilmiştir.² Arap dil bilimcilerinden Sîbeveyhi³ (ö. 180/796) ve İbn Fâris⁴ (ö. 395/1004) de bu kavramı: “Bir kelimenin birden fazla manaya gelmesi” şeklinde tarif etmişlerdir.⁵ Arap dilbilimciler de bu kavrama genel olarak “Bir kelimenin iki veya daha fazla manaya delalet etmesidir.” şeklinde anlam vermişlerdir.⁶

Çokanlamlılık hemen her dilde bir dil sorunu olarak ortaya çıkmış olmakla beraber Arapçada bu sorunun daha çok tartışıldığını, bu meselenin üzerinde diğer dillere göre çok daha fazla durulduğunu ve bu hususta onlarca kitap yazıldığını söylemek mümkündür.⁷ Çünkü Kur’ân Arapça bir kitaptır ve bu kitap anlaşılıp hayata aktarılmak için indirilmiştir.⁸ Kur’ân’da da çokanlamli kelimeler oldukça fazladır. Bu kelimeleri ele alıp araştırmak üzere *el-Vücûh ve’n-Nezâir* başlığı altında müstakil bir ilim dalı oluşmuştur.⁹

Çokanlamli kelimeler, Kur’ân özelinde ele alındığında bağlama uygun olarak anlamlandırılması gereklidir. Nitekim müfessirlerin çoğu bu tür kelimelerin sözlük veya terim anlamıyla yetinmeyip, kelimenin ayetteki özel anlamını ortaya koymaya çalışmışlardır. Çünkü genel anlamla yetinildiğinde ayetin bir kısmının kapalı kalma

¹ Emrullah İşler, “Çokanlamlılık, Anlam Daralması ve Kur’ân’ın Türkçe Çevirilerinde Yapılan Yanlışlar”, *Kur’ân ve Dil - Dilbilim ve Hermenötik - Sempozyumu (Van, 17-18 Mayıs 2001)*, ed. Ömer Kara (Erzurum: Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, ts.), 387.

² Doğan Aksan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi* (Ankara: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1987), 76; Doğan Aksan, *Türkçenin Sözcüğü* (Ankara: Engin Yayınları, 1996), 65.

³ Tam adı Ebû Bişr (Ebû Osmân, Ebû’l-Hasen, Ebû’l-Hüseyn) Sîbeveyhi Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî olup Arap dili gramerine dair zamanımıza ulaşan ilk hacimli eserin yazarı ve Basra nahiv mektebinin en önemli temsilcisidir. Hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Reşit Özbalkıç, “Sîbeveyhi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37: 130-134.

⁴ Tam adı Ebû’l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî olup Kûfe dil mektebine mensup dil ve edebiyat âlimidir. Hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Hüseyin Tural, “İbn Fâris”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 19: 479-481.

⁵ Muhammed Nureddin el-Müneccid, *el-İştirâku’l-lafzî fi’l-Kur’âni’l-Kerîm beyne’n-nazariyyeti ve’t-tatbîk* (Beyrut: Dâru’l-fikri’l-muâsir, 1419/1999), 29.

⁶ Abdulaziz b. Ahmed b. Muhammed el-Buhârî, *Keşfü’l-esrâr şerhu usûli’l-Pezdevî* (b.y.: Dâru’l-kitâbi’l-İslâmî, ts.), 1: 103; Abdü’l-‘Âl Sâlim Mükrim, *el-Müşterekü’l-lafzî fi’l-hakli’l-Kur’ânî*, 2. Baskı (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1417), 9.

⁷ Bu konuda yazılmış eserler için bk. Ahmet Suphi Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1996), 63-104.

⁸ “Bu mübarek bir kitaptır ki onu sana, insanlar ayetleri üzerinde iyice düşünsünler, akıl izan sahipleri ondan dersler, öğütler alsınlar diye indirdik.” (Sâd 38/29); “Aydınlatan kitaba yemin olsun ki, iyice anlayıp düşünesiniz diye onu Arapça bir Kur’ân yaptık.” (ez-Zuhruf 43/2-3).

⁹ Vücûh ve’n-Nezâir konusuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. M. Suat Mertoğlu, “Vücûh ve Nezâir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43: 141-143.

ihtimalinin ortaya çıkması kaçınılmazdır.¹⁰ Bu yüzden ayetlerde geçen bu tür lafızların tamamının buldukları her yerde aynı anlama delalet ettikleri düşünülmemeli ve kullanıldığı her yerde aynı anlamı ifade etmeyen lafızlar bir başka dile tercüme edilirken daima aynı kelime/karşılık ile tercüme edilmemelidir. Aksi halde, bu tür kelimelerin yer aldığı ayetlerin bir kısmının yanlış anlaşılma riski ortaya çıkar.

Bu durum Kur'ân çevirilerinde de önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira çokanlamlı bir kelime Türkçede bu anlamlarından sadece birini ifade edecek şekilde Türkçeleşmiş olabilir. Ya da delalet ettiği manaların tamamının Türkçede de kullanıldığı varsayılsa bile mütercim kelimenin çokanlamlılığına dikkat etmeyerek o kelimeyi birebir Arapçadan Türkçeye geçen lafızıyla tercüme ettiğinde, kelimenin Arapçadaki çokanlamlılık boyutu kaybolmakta, daha çok Türkçede yaygın olarak kullanıldığı mana anlaşılmakta ya da akla gelmektedir.¹¹ Böylece Kur'ân lafzına kastetmediği bir anlam yükleme durumu da söz konusu olabilmektedir.

Şu hususu da ifade etmek gerekir ki, çokanlamlılık terimi aynı zamanda yok sayılmaması gereken; aksine bulunduğu edebî metinlerin değerini artıran bir olgudur. Çünkü bu sayede çokanlamlı kelimeler içeren edebi bir metin, ait olduğu dönemi, ihtiva ettiği anlamlardan biriyle etkilerken başka bir dönemi de diğer bir anlamıyla etkilemektedir.¹² Zira kelimeler zaman içinde asıl anlamlarıyla birlikte yan anlamlar kazanmaktadırlar. Dilin zenginliğini yansıtan bu durumun anlam karmaşasına yol açmaması için uygun bağlamlarda kullanılması önemlidir. Çünkü kelimeler bağlamları içerisinde bir anlam ifade ederler. Nitekim John Lyons'ın çokanlamlılıkla ilgili olarak söylediği “Bana sözcüğün bağlamını verin, size anlamını söyleyeyim.” sözü ve aynı şekilde Wittgenstein'in (ö. 1951) “Sözcüğün anlamını değil kullanımını araştırın.” sözü bu hususu çok veciz bir şekilde ifade etmektedir.¹³ Hâsılı çokanlamlı lafızlarda anlamın doğru bir şekilde tespit edilebilmesi için kelimenin lügat ve terim anlamlarının yanında bağlamının tespit edilmesi büyük bir önem taşımaktadır.

Bu tespit yapıldıktan sonra Arap dilinde çokanlamlılıkla ilgili en önemli örneklerden biri olan “ضرب” “*darabe*” kelimesinin anlamları üzerinde durulabilir. Böylece bu sözcüğün anlam zenginliği ortaya konularak konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlanmış olur.

1. DARABE KELİMESİNİN ANLAMLARI

1.1. LÜGAT ANLAMLARI

Muhtelif lügatlerde “ضرب” kelimesinin “bir şeyi bir şeye vurmak” anlamı temel alınarak Kur'ân'da kullanılan anlamları ön plana çıkarılmış ve pek çok anlamı olduğu bildirilmiştir. Arap lüğatinde yağmur yağmasını ifade etmek “ضرب الارض بالمطر” şeklinde bir ifade kullanılır ki, bu ifadenin vurmakla bir ilgisi yoktur. Arapçada para

¹⁰ Davut Şahin, “Kur'ân'da Genel Anlamlı Bir Kelime: Nimet”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 20/ 2 (Aralık 2016): 212.

¹¹ İşler, “Çokanlamlılık, Anlam Daralması ve Kur'ân'ın Türkçe Çevirilerinde Yapılan Yanlışlar”, 387-388.

¹² Doğan Özlem, “Hermeneutik ve Şiir Sanatı”, *Cogito Yapı Kredi Yayınları Üç Aylık Düşünce Dergisi - Şiir*, 38 (2004): 148-149.

¹³ Jhon Lyons, *Kuramsal Dilbilime Giriş*, trc. Ahmet Kocaman (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983), 367.

basmayı ifade etmek üzere “ضرب الدراهم” “para darp etmek” şeklinde bir kelime vardır ki bu kelime Türkçeye “darphane” olarak geçmiştir. Ancak kelime Arapçada “dayak atılan yer manasını” taşımaya müsait olmakla beraber böyle bir anlamla hiç alakası yoktur. Yine iki kişinin karşılıklı darplaşmasını ifade eden “مضاربة” kelimesi, aynı zamanda emek ve sermaye ortaklığı yapılması anlamına da gelmektedir.¹⁴

Bunların dışında daha pek çok örnekte “ضرب” kelimesinin farklı anlamlarını görmek mümkündür. Bunlar toplu olarak verilecek olursa şu manalarla karşılaşılır: “Rızkın hayırlısını aramak, yolculuğa çıkmak, yerine getirmek, hızlı yürümek, yüz çevirmek, bir yönden başka bir yöne döndürmek, engel olmak, mahrum etmek, kazanmak, istemek, yüzmek; yaratılıştaki şekil, herhangi bir şeyin bir türü, çeşidi, bölümü, benzeri, her şeyin uzun olanı, sık ağaçlı vadi, katı beyaz bal, çise, zayıf cüsseli kişi”¹⁵ anlamlarına geldiği gibi “Tutmak, terk etmek, zaman geçmek, yürümek, karıştırmak, dikmek, dokumak için ip eğirmek, mühür kazımak, müddet belirlemek, hisse ayırmak, vergi koymak, alçaltmak, bozguna uğratmak, ayırmak, meyletmek, alıştırmak, tekrarlamak, vurmak, çarpmak, atmak, ateşe vermek, buğdayı başağından ayırmak, bombardıman etmek, müzik aleti çalmak, müzik yapmak, yazmak, akrebin sokması, incitip harekete geçirmek, ayırmak, ayrılmak, zorla kabul ettirmek, kovmak, defetmek, bırakmak, terk etmek, vazgeçmek, iptal etmek, kaçınmak, hareket etmek, hareket ettirmek ve sefere çıkmak” gibi anlamlara da gelmektedir. Ayrıca *darabe* kelimesinin “namaz” kelimesiyle birlikte kullanımında “kılmak”; “çadır” kelimesiyle kullanımında “dikmek”; “gece” ile kullanımında “uzamak”; “soğuk” ve “rüzgâr” ile kullanımında “isabet etmek, zarar vermek”; “yol” ile kullanımında da “yol açmak” gibi anlamları mevcuttur.¹⁶

1.2. KUR’ÂN’DAKİ KULLANIMLARI VE ANLAMLARI

Çokanlamlı kelimelerin en belirginlerinden olan “ضرب” “*darabe*” kelimesi Kur’ân’da türevleri ile birlikte 58 yerde geçer ve geçtiği bu yerlerde bağlamına göre ve aldığı harfi cerlere veya bitiştiği kelimelere göre farklı anlamlar kazanır. Bu ayetlerde bulunan “ضرب” menşeli kelimeler ve bu kelimelerin anlamları üzerinde durulacak olursa karşımıza farklı anlamlar çıkar. Kelimenin farklı anlamları ayetler üzerinde incelendiğinde daha görünür hale gelecektir. Bu yüzden “*darabe*” kelimesinin geçtiği ayetlerin incelenmesi kelimenin anlamının kavranması için önem arz etmektedir.

1.2.1. ÖRNEK VEREREK ANLATMA

Allah Kur’ân’da buyurur ki:

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَهُ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ جَلْبَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهٗ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَاَمَّا الزَّبَدُ فَيَذٰهُبُ جَفَاءً وَّامَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْاَرْضِ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ

¹⁴ Bu anlamlar için bk. Râşid el-İsfahânî, “Drb”, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur’ân*, thk. Safvân Adnân ed-Dâvûdî (Dimeşk: Dâru'l-Kalem 1412), 506; Ebü'l-Fadl Cemâlüddin İbn Manzûr, “Drb”, *Lisânü'l-Arab*, 3. Baskı (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414), İbn Manzûr, 1: 543-547.

¹⁵ İsfahânî, “Drb”, *el-Müfredât*, 505-506; İbn Manzûr, “Drb”, *Lisânü'l-Arab*, 1: 543-551; Mecdüddin Ebü Tâhir Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, “Drb”, *el-Kâmûsü'l-muhît*, thk. Muhammed Naîm, 8. Baskı (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1426/2005), 107-108; Mehmet Okuyan, “Kadına Yönelik Şiddete Kur’ân’ın Bakışı”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (2007): 120.

¹⁶ Bk. İsfahânî, “Drb”, *el-Müfredât*, 505-506; Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsîri* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2001), 5: 135-136; Okuyan, “Kadına Yönelik Şiddete Kur’ân’ın Bakışı”, 120.

“Allah yağmur yağdırdığında, dereler ve vadiler alabildiğine su ile dolup taşar. Sel suyu, üzerinde oluşan köpükleri taşıyıp sürükler. İnsanlar ziynet eşyası veya alet edevat yapmak için ateş yakıp madenleri erittiklerinde de aynı şekilde bu gibi köpükler oluşur. Allah hak ile batılı işte size böyle **örneklerle anlatıyor**. Köpükler yok olup gider, insanlara fayda veren kısım ise toprakta kalır. İşte Allah gerçekleri böyle **örneklerle anlatmaktadır.**” (er-Ra'd 13/17).

Bu ayette hak ve batıl örnekleme yoluyla anlatılmıştır.¹⁷ Hak, suya ve cevhere, batıl ise köpüğe ve cürufa benzetilmiştir. Su kalıcıdır, yerde kalır ve canlılara hayat olur, köpük ve çerçöp ise bir işe yaramaz toplanıp atılır. Saflaştırılıp süs eşyası veya kap kakak yapmak için ateşte eritilen madenlerin üzerindeki cüruf da bir işe yaramaz ve çöpe atılır ama yararlı olan cevherlerden pek çok süs eşyaları ve faydalanılacak eşyalar yapılır. İşte bu ayette batılın bir süre için hakkın önüne geçmiş olabileceği, hatta üstüne yükselmiş de olabileceği ama sonunda gerçeğin ortaya çıkıp hakkın bâki kalacağı, batılın ise köpük ve cüruf gibi yok olup gideceği örnekler verilerek anlatılmıştır.¹⁸ Bu ayette açıkça görüldüğü şekilde “ضرب” kelimesi iki kez kullanılmıştır. İkincisinde يَضْرِبُ اللَّهُ الشَّيْءَ الْأَمْثَالَ şeklinde “*emsâl*” kelimesiyle birlikte kullanılırken, ilk kullanımda ise herhangi bir ek kelime olmaksızın yalnız başına kullanılmış ve her iki kullanımda da “örnekleme yoluyla anlatmayı” ve “örnek vererek konuyu anlaşılır kılmayı” ifade ettiği görülmüştür.

Mekke müşrikleri, Kur'an'ın, çevrelerindeki Hristiyanların inanç ve ibadetlerinin tahrif edilmiş olduğundan bahsetmesi sebebiyle yaygara yapmaya başlamışlar, Kur'an'ın açıklamaları çerçevesinde kendi yanlışlarını düzeltmek yerine, Hristiyanların yaptıkları yanlışlara sığınarak Kur'an'a karşı çıkmışlar ve “Onlar İsa'ya tapıyorlardı, biz de putlarımıza tapıyoruz, hem bizimkiler ondan daha iyi” demeye başlamışlardı.¹⁹ Bu durum Kur'an'da şöyle anlatılır:

وَقَالُوا ءَالِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ

“Bizim tanrılarımız mı iyi yoksa o mu? diyorlar. Bu **sözü** sırf sana karşı çıkmış olmak için **söylüyorlar**. Onlar gerçekten inatçı bir topluluktur.” (ez-Zuhuf 43/58). Ayette “ضرب” kelimesi “örnek ortaya koymak üzere söz söylemek”²⁰ anlamında kullanılmıştır.

Bu ayetten başka dokuz yerde²¹ daha “ضرب” kelimesinin örneklerle anlatmak, darbi mesel getirmek ve misal vermek gibi anlamları ön plana çıkarılmıştır.

1.2.2. VURMAK

Kur'an'da “ضرب” kelimesi “vurmak” anlamında farklı iki bağlamda kullanılmaktadır. Bunlardan bir tanesinde, ölümleri esnasında meleklerin inanmayanların yüzlerine ve

¹⁷ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Camiu'l-beyân fi te'vili'l-Kur'an*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (b.y.: Müessesetü'r-risâle, 1420/2000), 16: 408.

¹⁸ Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 3: 282.

¹⁹ Bk. Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu*, 4: 781.

²⁰ Bk. Taberî, *Camiu'l-beyân*, 21: 628.

²¹ Diğer ayetler için bk. el-Bakara 2/26; İbrâhim 14/24, 25, 45; en-Nahl 16/74, 75, 76, 112; el-İsrâ 17/48; el-Kehf 18/32, 45; el-Hacc 22/73; en-Nûr 24/35; el-Furkân 25/9, 39; el-Ankebût 29/43; er-Rûm 30/28, 58; Yâsîn 36/13, 78; ez-Zümer 39/27, 29; ez-Zuhuf 43/17, 57; Muhammed 47/3; el-Haşr 59/21; et-Tahrîm 66/10, 11.

arkalarına vurmasını ifade etmektedir. Bu anlamı karşılamak üzere Kur’ân’da şöyle buyrulur:

فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّقَهُمُ الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهُهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ

“Melekler yüzlerine ve arkalarına **vurarak** onların canlarını alırken durumları nasıl olacak bakalım!” (Muhammed 47/27). Bundan başka “ضرب” kelimesi Enfâl suresi 50’nci ayette de aynı bağlamda meleklerin vurması anlamında kullanılmıştır.

İkinci bir bağlamda da bu kelime “bir nesneyle başka bir nesneye vurmak” anlamında kullanılmıştır. Bu anlamı ifade etmek üzere de Kur’ân’da şöyle buyrulur:

وَإِذِ اسْتَسْقَى مُوسَى لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرِبَهُمْ كُلُّوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللَّهِ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ

“Mûsâ kavmi için su istemiş, biz de ona, ‘Asânı taşa **zur!**’ demiştik. Bunun üzerine taştan on iki göz pınar fıskırdı. Her topluluk kendi içeceği yeri bildi. ‘Allah’ın rızkıdan yiyin için; yeryüzünde fitne fesat çıkarmayın’ (dedik).” (el-Bakara 2/60).

Bu ayetten başka bu kelime yedi yerde²² daha aynı bağlamda bir şeyi bir şeye veya bir yere vurmak anlamında kullanılmıştır. Fakat bunlardan hiçbir tanesinde bir insanın diğer bir insana vurması, yumruk atması veya onu dövmesi anlamında kullanılmamıştır.

1.2.3. ZİLLETE MAHKÛM OLMAK

İsrailoğulları Allah’ın kendilerine çölün ortasında kudret helvası ve bıldırcın ikram etmesine²³ şükretmek yerine;

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نَصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِيهَا وَبَصِلِهَا قَالَ آتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا وَمَوْتُنَا فَلَنْ نَمُوتَ أَبَدًا وَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ كَافِرِينَ

“Hani siz, ‘Ey Mûsâ! Biz bir tek yiyecekle dayanamayacağız. Bizim için rabbine dua et de bize toprağın mahsullerinden; sebzelerinden, kabakgillerinden, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından bitirsin’ demiştiniz. Mûsâ ise, ‘İyiye kötü ile değişmek mi istiyorsunuz? Şehre inin; istedikleriniz orada var’ dedi. **Zillete, fakru zarûrete mahkûm oldular**; Allah’ın gazabına uğradılar. Bu durum, Allah’ın ayetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmelerinin, bütün bunlar da isyan etmeleri ve haddi aşmalarının sonucuydu.” (el-Bakara 2/61) ayetinde de vurgulandığı gibi bu duruma başkaldırıp başka yiyecekler istemeleri üzerine onların zillete mahkûm oldukları ifade edilirken yine “ضرب” kelimesi kullanılmış ve Allah’ın verdiklerine şükretmeyenlere önemli bir mesaj verilmiştir. Kur’ân’da bu kelime Âl-i İmrân suresi 112’nci ayette iki kez daha aynı anlamda kullanılmıştır.

1.2.4. YOLCULUĞA ÇIKMAK

“ضرب” kelimesi Kur’ân’da:

²² İlgili ayetler için bk. el-Bakara 2/73; el-A’râf 7/160; el-Enfâl 8/12; en-Nûr 24/31; eş-Şuarâ 26/63; es-Saffât 37/93; Sâd 38/44.

²³ “Ve sizi bulutlarla gölgeledik; size kudret helvası ve bıldırcın gönderdik; ‘Verdiğimiz güzel nimetlerden yiyin’ (dedik). Gerçekte onlar bize değil, kendilerine kötülük ediyorlardı.” (el-Bakara 2/57); “Ey İsrâiloğulları! Böylece sizi düşmanınızdan kurtardık ve Tûr’un sağ tarafında sizinle sözleştik; size kudret helvası ve bıldırcın gönderdik.” (Tâhâ 20/80).

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا
إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا

“Yeryüzünde **yolculuğa çıktığımız** zaman kâfirlerin sizi gafil avlamalarından korkarsanız namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır.” (en-Nisâ 4/101) ayetinde olduğu gibi savaş veya başka gayeler için yolculuğa çıkmak anlamında kullanılmıştır. Bu kelime bundan başka altı ayette daha aynı manada kullanılmıştır.²⁴

1.2.5. KULAĞINA PERDE ÇEKİP UYKUYA DALDIRMAK

Kur’ân’da Ashâb-ı Kehf’in uzun süre mağarada kaldıkları anlatılırken “ضرب” kelimesi kullanılarak kehf ehlinin “kulaklarına perde çekilip derin bir uykuya daldırıldıkları” şöyle anlatılır:

فَضْرَبْنَا عَلَىٰ آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا

"Bunun üzerine biz de onları o mağarada yıllarca **kulaklarına perde çekip derin bir uykuya daldırdık.**" (el-Kehf 18/11).

1.2.6. ENGEL KOYMAK

Kur’ân’da “Ahiret hayatına ait önemli bir sahneye yer verilen ayetlerde, kalabalık bir insan kitlelerinin, etrafi uçurumlar ve tehlikelerle dolu bir ortamda karanlıklar içinde yol almaya çalışırken”²⁵ müminler ve münafıklar arasında cereyan edecek olan bir hadiseden şöyle bahsedilir:

يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا
نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ

“O gün münafık erkekler ve münafık kadınlar iman edenlere şöyle diyecekler: ‘Bizi bekleyin de yetişip nurunuzdan bir parça alalım.’ Onlara şöyle denecek: ‘Geriye dönün de başka bir nur arayın!’ Ve hemen aralarına kapısı da olan bir **duvar çekilir**; duvarın iç tarafında rahmet, kendilerine bakan dış tarafında ise azap vardır.” (el-Hadîd 57/13). Bu ayette de “ضرب” kelimesi hem “be” harfi cerri hem de “sûr” kelimesiyle birlikte “araya engel koymak” anlamında kullanılmıştır.

1.2.7. ÖRTMEK

Kur’ân’da kadınların başlarını örtmeleri ile ilgili ayette de “ضرب” kelimesi hem “be” harfi cerri hem de “humur” kelimesi ile birlikte “örtmek” anlamında kullanılır ve şöyle buyrulur:

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا
وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ

“Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Açıkta kalanlardan başka süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden itibaren **örtsünler...**” (en-Nûr 24/31).

²⁴ İlgili ayetler için bk. el-Bakara 2/273; Âl-i İmrân 3/156; en-Nisâ 4/94; el-Mâide 5/106; el-Müzzemmil 73/20.

²⁵ Karaman v.dğr., *Kur’ân Yolu*, 5: 243.

1.2.8. YOL AÇMAK

Kur'ân, Hz. Mûsâ'nın Allah'ın lütfuyla İsrâiloğullarını Firavunun zulmünden kurtarması ve bunun için denizin ortasından yol açılması hadisesine muhtelif ayetleriyle²⁶ dikkat çekmektedir. Bir ayette de aynı konuya şu şekilde temas eder:

وَلَقَدْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي فَاصْرِبْ لَهُمْ طَرِيقًا فِي الْبَحْرِ يَبَسًا لَا تَخَافُ دَرْكًا وَلَا تَخْشَىٰ

“Mûsâ'ya şöyle vahyetmiştik: Kullarımı geceleyin yola çıkar, yetişecekler diye korku ve endişe duymaksızın onlara denizde kupkuru bir **yol aç**.” (Tâhâ 20/77). Bu ayette “ضرب” kelimesi “*tarik*” kelimesi ile birlikte kullanılarak “yol açmak” anlamında kullanılmıştır.

1.2.9. VAZGEÇMEK

Kur'ân insanları uyarmak için gönderilmiştir. Fakat insanlar her zaman kendileri için büyük bir nimet olan bu uyarıların kıymetini bilmeyip onlardan gerektiği gibi istifade etmeyebilmektedirler. Ancak insanlar Kur'ân'ın kıymetini bilmeseler onun çağrısına kulak vermeyip ondan uzak dursalar da Allah kullarını peygamberleri vasıtasıyla uyarmaya devam etmiştir. Bu husus ayette şöyle dile getirilmiştir:

أَفَنَضْرِبُ عَنْكُمْ الذِّكْرَ صَفْحًا أَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِينَ

“Siz kıymet bilmez bir topluluksunuz diye biz de sizi Kur'ân ile uarmaktan **vaz mı geçelim?**” (ez-Zuhruf 43/5). Burada da “ضرب” kelimesi “*an*” harfi cerriyile kullanılarak “vazgeçmek” anlamında kullanılmıştır.

1.2.10. BOYUN VURMAK

Enfâl suresi 67'nci ayette düşmana öldürücü darbeyi vurup savaş güçlerini çökertmedikçe ganimet ve esir alma gibi işlerle meşgul olunmaması emredilmişti. Muhammed suresinde de yine savaşla ilgili hususlardan bahsedilmekte ve savaş meydanında düşmanla karşı karşıya gelme durumunda Müslümanların nasıl davranacağı açıklanmakta ve şöyle buyrulmaktadır:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَخْنَقْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَتَاقَ فَمَا مَنَّا بَعْدَ وَامٍ فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانتَصَرْنَا مِنْهُمْ وَلَكِنْ لِّيَبْلُوَ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ

“Kâfirlerle savaşa girdiğinizde hemen **boyunlarını vurun**, nihayet onları çökertince esirleri sağlam bağlayın (kaçmamaları için tedbir alın). Sonra ya karşılıksız bırakırsınız yahut bedel alarak; ta ki savaş ağır yüklerini indirsin (sona ersin). İşte böyle; Allah dileseydi onları bizzat cezalandırırdı, fakat sizleri birbirinizle denemek istiyor. Allah, yolunda öldürülenlerin amellerini asla boşa çıkarmayacaktır.” (Muhammed 47/4). Bu ayette de “ضرب” kelimesi “*rikâb*” kelimesinin de desteğiyle “boyun vurmak / öldürmek” şeklinde kullanılmıştır.

2. NİSÂ SURESİ 34'ÜNCÜ AYETİ

Yukarıda verdiğimiz ve içerisinde “ضرب” kelimesinin veya türevlerinin geçtiği ayetlerin yanında bir ayet daha vardır ki bu ayette “ضرب” kelimesine özellikle

²⁶ Bk. el-A'râf 7/136; Yûnus, 10/90.

günümüzde farklı yaklaşımlarla değişik anlamlar verilmiş ve her devirde ayet hakkında sürekli tartışmalar yapılagelmiştir.²⁷ Bu ayet şudur:

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنِ اطَّعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلاً إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيماً كَبِيراً

“Allah’ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınlar üzerinde kavvâm / kayyumdur. Saliha kadınlar Allah’a itaatkârdır; Allah’ın korumasına uygun olarak, kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar. (Evlilik hukukuna) başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, yataklarından ayrılın ve onları darp edin. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.” (en-Nisâ 4/34).

Bu ayette, kadınların “nüşûz” etmeleri ihtimali ortaya çıktığında öğüt vermek, yataklarında yalnız bırakmak ve “واضربوهنَّ” sözcüğü ile ifade edilen “darp etmek” gibi tavsiyeler yapılmıştır. Bu ayetteki “واضربوهنَّ” sözcüğüne ilk dönemlerden itibaren “o kadınları dövün” anlamı verilmiştir.²⁸ Ancak bu anlam, Kur’an’ın ortaya koyduğu kesin bir anlam değildir. Bu sonuca ulaşmayı sağlayan bir takım etkenler vardır ve bunlar; devrin genel anlayışı, kültürü ve kadın algısıyla alakalıdır. Yaşadığımız çevrede de şahit olduğumuz gibi, çokanlamlı bir kelime olan “darabe” kelimesine “dövmek” anlamının verilmesi uzun yıllar benimsenmiş; hatta özellikle kadınların pek çoğu bu anlama, kocalarından dayak yiyerek Allah’ın rızasını kazanacakları inancıyla hiç ses çıkarmamışlardır. Bu tavrın benimsenmesinde ayetin başındaki “kavvâm” kelimesinin, yönetici ve idareci olarak algılanmasının böylece erkeklerin kadınlar üzerinde yönetici ve onların üstünde bir yerlerde kabul edilmesinin de etkisi olmuştur.

Aslında erkeklerin kadınlara kavvâm olması cinsiyetle alakalı bir durum değil evin işlerini üstlenme ile / kayyum olma ile ilgili bir durumdur. Zira kavvâm kelimesi “görev alma, hizmet üstlenme” gibi anlamlara da gelmektedir.²⁹ Dolayısıyla bu ifadenin “yönetici” anlamı öne çıkarılarak “erkeğin kadın üzerindeki hâkimiyeti” veya “kadının yönetilmeye namzet bir varlık” şeklinde algılanması cahiliye dönemindeki erkeğin sosyal konumu ve statüsü ile alakalıdır. Burada erkek, cinsiyetinden dolayı değil statüsünden dolayı kavvâm olarak nitelendirilmiştir. Ayetteki “mallarından harcama yapmaları sebebiyle” ifadesi de bu durumu ortaya koymaktadır. Bu durum, kadının dövülmesinin mübahlığı da dâhil olmak üzere erkeğe pek çok ayrıcalık ve üstünlüğün sağlandığı gibi bir algı ve anlayışı öne çıkarmıştır. Ancak zamanla bu durum değişmiş

²⁷ Ayet hakkında sürekli tartışmaların yaşandığı TDV İslâm Ansiklopedisinde dile getirilmiştir. Bk. Mehmet Akif Aydın, “Kadın”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 24: 86-94.

²⁸ Bk. Taberî, *Camiu'l-beyân*, 8: 310-315; Râzî b. Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm li'bni Ebî Hâtim*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, 3. Baskı (Suud: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 1419), 3: 943; Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Amr b. Ahmed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl*, 3. Baskı (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 1407), 1: 507; Ebü Abdillâh Şemsüddin el-Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî – İbrahim Etfiş, 3. Baskı (Kahire: Dâru'l-kütübi'l-Misriyye, 1384/1964), 5: 172.

²⁹ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, 4. Baskı (Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 1430/2009), 690.

ve özellikle günümüzde kadın da statü olarak erkekle aynı hatta bazı ailelerde daha öncelikli bir konuma gelmiştir. Böylece *kavvâmlık* tarifi de erkeği ifade eden bir kavram olmaktan çıkmış, evin işlerini ve geçimini sağlayan kişiyi tanımlayan bir kavram haline gelmiştir.³⁰ Hâsılı erkeğin kadın üzerinde tahakküm edici bir varlık olarak algılanmasına müsait olan ve gerçek hayatta da buna benzer örneklerin çokça görülmesine zemin hazırlayan *kavvâmlığın* ailenin hizmetini üstlenen kişi olarak anlaşılması daha uygundur. Bu anlam, kavvâm olmanın verdiği statüyle, yöneticisi olduğu kadını dövme yetkisinin erkekte olduğu şeklindeki alginın ortadan kalkmasına katkı sağlayacaktır.

Belirtmek gerekir ki “*darabe*” kelimesi, yukarıda ele aldığımız ayetlerde de görüleceği üzere Kur’ân’ın hiçbir ayetinde “bir insanın diğer birini dövmesi veya tokat atması” anlamında kullanılmamıştır. Kur’ân’da kişilerin dövülmesi veya insanlara vurulması ile ilgili olarak farklı kelimeler tercih edilmiştir. Zina ettikleri tespit edilmiş olan kişilere tatbik edilecek “dayak atma” cezasını ifade etmek üzere “فاجلدوا” “sopa atınız” (en-Nûr 24/2) sözcüğü kullanılmıştır. Hz. Mûsâ’nın bir soydaşına sataşan kişiye yumruk atmasını anlatmak üzere “فوكزه” “yumruk attı” (el-Kasas 28/15), Hz. İbrâhim peygamberin eşi Hz. Sâre’nin kendi yüzüne tokat atmasını anlatmak üzere de “فصكت” “yüzüne vurdu” (ez-Zâriyât 51/29) ifadeleri kullanılmıştır. Hâsılı Kur’ân’da insan bedenine vurmak, değişik lafızlarla ifade edilmiştir.

Kur’ân’ın “ضرب” fiilini “vurmak” manasında kullandığı yerlerde; “Asanı ile taşa vur.” (el-Bakara 2/60, 160), “Asanı denize vur.” (eş-Şuarâ 26/63) ve “(Putlara) sağ eliyle / güçlü bir şekilde vurdu.” (es-Sâffât 37/93) şeklinde insan dışında bir takım varlıklara vurulduğu, bu vurmanın da ne ile ve nereye olacağı belirtilmiştir. Ancak Nisâ suresi 34’üncü ayette durum farklıdır ve burada insanın insana vurması söz konusu edilmiştir. Böylece bu ayetteki “وَاضْرِبُوهُنَّ” sözcüğüne Bakara, Şuarâ ve Sâffât surelerinde olduğu gibi “dövme” manası vermek hem bağlama hem de Kur’ân’ın bu kelimeyi kullanma ölçütlerine tam olarak uymamaktadır.

Kadınların dövülmesi konusunda Kur’ân’da açık hüküm olmamasına rağmen ayetteki “وَاضْرِبُوهُنَّ” sözcüğüne “dövün” anlamı veren müfessirler muhtemelen bu kanaate, yaşadıkları devrin kadın algısının da etkisiyle Kur’ân dışındaki bazı hadis rivayetlerindeki beyanlara dayandırmışlardır.³¹ Hâlbuki Hz. Peygamber pek çok hadisinde kadınların dövülmesini yasaklamıştır:

“لَا يَجْلِدُ أَحَدُكُمْ امْرَأَتَهُ جَلْدَ الْعَبْدِ، ثُمَّ يَجَامِعُهَا فِي آخِرِ الْيَوْمِ”

“Sizden hiç kimse karısını köleyi döver gibi dövmesin. Sonra da (nasıl olacaksa) o akşam onunla aynı yatakta yatacaktır.” buyurmuş³² ve kadınların dövülmesini kesin bir dille yasaklamıştır. Hz. Âişe’nin (ö. 58/678) rivayet ettiği; “Hz. Peygamber hayatı boyunca hiçbir hizmetçiyi dövmemiş, hiçbir hanımına tokat atmamış, hiçbir kimseye eliyle vurmamıştır.” hadisinde³³ ve “Müminlerin iman bakımından en mükemmeli, huyu en iyi olanıdır. Hayırlımız, kadınlarına karşı hayırlı olanlardır.” hadisinde³⁴ de işaret edildiği gibi Hz. Peygamber kadınlara hiçbir zaman el kaldırmamıştır. Hanımlarına

³⁰ Konuyla ilgili ayrıntılı bir değerlendirme için bk. Yunus Vehbi Yavuz, *Kur’ân’da Kadın Hak ve Özgürlüğü* (İstanbul: Bayrak Yayınları, 1999), 16.

³¹ Bk. Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 42; Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 8: 310-315.

³² Buhârî, “Nikâh”, 1, 92; Müslim, “Cennet”, 49; Tirmizî, “Tefsîru’l-Kur’ân sûre 91”, 79; İbn Mâce, “Nikâh”, 51.

³³ İbni Mâce, “Nikâh”, 51.

³⁴ Tirmizî, “Radâ”, 11; İbni Mâce, “Nikâh”, 50.

karşı son derece nazik davranmış ve kadınlara karşı nezaketli olmanın asalet alameti, katı davranmanın ise kabalık göstergesi olduğunu bildirmiştir.³⁵ Zaten Allah'ın "Kadınlarla iyi geçinin..." (en-Nisâ 4/19) emrinin olduğu bir iklimde Hz. Peygamber'in bu emre uymaması mümkün değildir. Tüm bu rivayetler ortada iken Hz. Peygamber'in kadınların dövülmesine izin verdiği ile ilgili rivayetlere ihtiyatla yaklaşılması gerektiği açıktır. Bu konuda yapılan araştırmaların birinde, Hz. Ömer'den (ö. 23/644) nakledilen ve kadınların dövülebileceğine dair ruhsat olarak algılanıp "darabe" sözcüğüne "dövmek" anlamının verilmesine zemin hazırlayan "Erkeğe, karısını niçin dövdüğü sorulmaz." şeklindeki rivayetin merfû' hadis³⁶ olmayıp mevkûf³⁷ olarak Hz. Ömer tarafından söylendiği ortaya konmuştur.³⁸

Yine aynı şekilde Ebû Hüreyre'den (ö. 58/678) rivayet edilerek hadis kaynaklarımızda yer alan ve kadının dövülmesini meşrulaştırma görevi üstlenen: "Üç şey uğursuzluk getirir; ev, kadın ve at" şeklindeki ifade³⁹ Hz. Peygamber'in söyleyebileceği bir söz değildir ama hadis kaynaklarımızda onun sözü olarak yer almıştır. Ancak bu rivayet, en başta Hz. Peygamber'in "İslâm'ın uğursuzluğu asla kabul etmeyeceğini belirten" ifadeleriyle⁴⁰ uyuşmamaktadır. Ayrıca Ebû Hüreyre'nin böyle bir hadis naklettiğini duyan Hz. Âişe'nin onun bu sözlerine şiddetle karşı çıkması ve: "Ebû Hüreyre hadisi tam olarak anlayıp kayıt altına alamamıştır. Çünkü o Hz. Peygamber şöyle derken içeri girmiştir: 'Allah Yahudilerin layığını versin! Onlar uğursuzluğun evde, kadında ve atta olduğunu söylerler'. Ebû Hüreyre sözün sonunu duymuş, fakat başını duymamıştır." demesi de rivayetin tutarsızlığını ortaya koymaktadır.⁴¹ Aynı zaman da bu rivayet, Hz. Peygamber'in "ev, at ve kadını uğursuz varlıklar olarak değil insanoğlunun saadetinin veya bedbahtlığının sebebi" olarak gösterdiği hadisleriyle de çelişmektedir.⁴²

Hz. Peygamber'in veda hutbesinde⁴³ "kadınlara iyi davranılmasını" öğütlediği sonra da karı koca haklarını vurgulamak üzere "yataklarını herhangi bir kimseye çiğnetmemeleri"nin yani zina etmemelerinin kocaların eşleri üzerindeki hakkı olduğunu söylediği, aksi takdirde kadınların hafifçe dövülebileceklerinden bahsettiği haber

³⁵ Bk. Abdurrahman b. Muhammed b. el-Hasen b. Mansûr b. Asâkir, *Kitâbü'l-erbeîn fî menakıbı ümmehâti'l-mü'minin rahmetüllahi aleyhinne ecmeîn*, thk. Muhammed Mutî' el-Hâfiz – Gazve Bedîr (Dimeşk: Dâru'l-fikr, 1406), 109.

³⁶ Merfû' hadis, senedi nasıl olursa olsun, Hz. Peygamber'e açıkça veya hükmen nispet edilen hadistir. Ayrıntılı bilgi için bk. Talat Koçyiğit, *Hadis İstılahları* (Ankara: Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1980), 217; Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2009), 175.

³⁷ Mevkûf hadis, isnadı ister muttasıl ister Munkatî' olsun söz, fiil veya taktırir olarak sahâbeden rivayet edilen haberlerdir. Detaylı bilgi için bk. Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, 224; Aydın, *Hadis İstılahları*, 181.

³⁸ Bk. İsa Akalın, "Erkeğe, Karısını Dövdüğü Sorulmaz Rivâyetinin Merfû' Hadis – Mevkûf Hadis İltibası Açısından Tahlili", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 26 (2015): 143-159.

³⁹ Buhârî, "Cihâd ve's-siyer", 47; Müslim, "Selâm", 115-120; Ebû Dâvûd, "Tıb", 24.

⁴⁰ Bk. Buhârî, "Tıb", 43; Müslim, "Selâm", 110-114; Ebû Dâvûd, "Tıb", 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût v.dğr. (b.y.: Müessesetü'r-risâle, 1421/2001), 3: 92.

⁴¹ Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî (Mısır: Dâru Hicr, 1419/1999), 3: 124.

⁴² Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 55.

⁴³ Hz. Peygamber Vedâ haccı (10/632) sırasında Arafat, Mina ve Akabe gibi yerlerde ashaba hitap etmiş, kısa ve veciz bir şekilde tavsiyelerde bulunmuştur. Bu hitabeler, Câhiz'in *el-Beyân ve't-tebyîn* (2: 22-24) adlı eseri başta olmak üzere bazı tarih kitaplarında derlenerek uzunca bir Vedâ hutbesi metni teşkil edilmiştir. "Hutbetü'l-vedâ" ifadesini ilk defa Câhiz kullanmış, bu ifade daha sonraki müelliflerce de benimsenmiştir. Detaylı bilgi için bk. Bünyamin Erul, "Vedâ Hutbesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 591-593.

verilmektedir.⁴⁴ Bu rivayette hem kadınlara iyi davranılması öğütlenmekte hem onların Allah'ın emaneti olduğu bildirilmekte hem de eğer zina ederlerse dövülecekleri belirtilmektedir. Hâlbuki zinanın cezası bizzat Kur'ân'da belirlenmiş ve açıklanmıştır.⁴⁵ Dolayısıyla bu rivayetin hem Allah'ın emaneti olarak nitelenen bir varlığı dövmeyi öğütlemesi hem de zinanın cezası belli olmasına rağmen zina eden kadınların dövülmesi gerektiğini tavsiye etmesi sebebiyle kabul edilmesi mümkün değildir.

Eğer Nisâ suresi 34. ayette “kadınların dövüleceği” belirtiliyorsa bu hükmün üzerine kimsenin bir başka hüküm koyamayacağı açıktır. Allah'ın dövün dediği bir yerde Hz. Peygamber “kadınlarınızı dövmeyin” diyebilir mi? Zaten Hz. Peygamber de böyle bir işe cüret etmez ve Kur'ân'ın hükmünün aksine bir söz söylemezdi. Böyle bir durumda Hz. Peygamber Allah'ın emrine uymamış ve sözünü dinlememiş olurdu. Bu durumda; “Eğer peygamber bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, elbette onu kısıkrak yakalar ve şah damarını keserdik.” (el-Hâkka 69/44-46) ayetinin sonuçlarıyla da karşı karşıya kalırdı.

İslâm toplumlarındaki kadın anlayışının şekillenmesinde ve ilgili ayetlerin yorumlanmasında toplumların kökleşmiş kültürleri ve hayat anlayışları etkili olmuştur. O günün kadınlara bakışını ortaya koymak açısından Hz. Ömer'in İslâm öncesi dönemde kadınların bireysel ve toplumsal olarak hemen hiçbir değerlerinin olmadığını ifade eden şu cümlesi oldukça önemlidir: “Biz cahiliye döneminde kadına hiç değer vermezdik. İslam gelip de Allah'ın onlardan söz ettiğini görünce onların da üzerimizde bir takım hakları olduğunu anladık.”⁴⁶ Abdullah b. Ömer (ö. 73/692) de o günün kadına bakışını ve onlara karşı takınılan tavrı şöyle açıklar: “Biz Peygamber zamanında hakkımızda vahiy indirilir korkusuyla hanımlarımıza karşı söz söylemekten ve istediğimiz gibi davranmaktan çekinirdik. Ancak Hz. Peygamber vefat ettikten sonra istediğimizi söylemeye ve rahat davranmaya başladık.”⁴⁷

Abdullah b. Ömer Hz. Peygamber'in; “Allah'ın kadın kullarının mescide gitmelerine engel olmayın” dediğini aktarmıştı. Bunun üzerine oğlu, kadınların mescide gitmeleri durumunda fitne çıkacağı düşüncesiyle: “Vallahi onları engelleriz!” diye yemin ederek onların namaz kılmak için mescide gitmelerine karşı çıktı. Hz. Peygamber'in en yakınlarından olan İbn Ömer ise oğlunu şiddetle azarlayarak: “Ben sana Allah'ın Peygamber'i şöyle buyurdu diyorum, sen hâlâ ‘Biz onlara müsaade etmeyiz’ diyorsun!” demiştir.⁴⁸ Bu rivayetlerden açıkça anlaşılmaktadır ki kadınların dövülmesi meselesi, zamanın kadına bakışının bir yansımasıdır. Bu durumun bir sonucu olarak rivayetlere yansıyan haberlerin bizzat Hz. Peygamber tarafından söylenmesi kabul edilebilir bir husus değildir.

Nitekim klasik dönemdeki bazı âlimler de rivayetlerdeki “dövme” ifadesine ihtiyatla yaklaşmışlar, Hz. Peygamber'in, Müslümanların en hayırlılarının eşlerine en iyi davrananlar olduğunu ve kendisinin bu konuda örnek teşkil ettiğini, eşlerini ancak kötü

⁴⁴ Bk. Müslim, “Hac”, 147; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 56; Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî el-Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn* (Beyrut: Dâru ve mektebetü'l-hilâl, 1423), 3: 23.

⁴⁵ Zina edenlerin cezası ile ilgili şöyle buyrulur: “Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun. Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dinini uygulama hususunda o ikisine karşı merhamet duygusuna kapılmayın.” (en-Nûr 24/2).

⁴⁶ Buhârî, “Libas”, 31; Müslim, “Talâk”, 31.

⁴⁷ Buhârî, “Nikâh”, 80.

⁴⁸ Bk. Müslim, “Salât”, 135-140.

kimselerin döveceğini ifade ederek onların dövülmemesi gerektiğini beyan eden emirlerini göz önünde bulundurarak kadının dövülemeyeceğini belirtmişlerdir.⁴⁹

Müfessirlerden bir kısmı da tamamen zamanın anlayışını yansıtan rivayetlerden etkilenerak ayetteki “وَاضْرِبُوهُنَّ” ifadesine “dövün” anlamı vermişlerdir. Bu anlam içlerine çok fazla sinmemiş olmalı ki, bu sefer de Hz. Peygamber’in kadınlara ve eşlerine karşı olan davranışlarındaki nezaketin ve onun kadınlara iyi davranılması ile ilgili sözlerinin tesirinde kalarak “dövün” şeklinde tercüme ettikleri bu anlamı yumuşatarak “azıcık dövün”, “acıtmadan dövün” şeklinde ifade etmişlerdir.⁵⁰ Hatta ayete, “misvak gibi ince bir çubukla hafifçe ve acıtmadan dövün” olarak mana verenler de olmuştur.⁵¹ Hâlbuki ayetteki “وَاضْرِبُوهُنَّ” lafzına “acıtmadan dövün” şeklinde bir anlam verme imkânı yoktur. Çünkü Hz. Peygamber kadınların dövülmesini yasak etmiştir. Bu yasağı koyan bir kişiden “onları dövün” şeklinde bir tavsiyenin gelmesi mümkün olmadığı gibi “hafifçe dövün” şeklinde bir rivayetin gelmesi de mümkün görünmemektedir.

3. NÜŞUZ

Nisâ suresi 34'üncü ayetindeki “ضرب” sözcüğünün anlamını tespit edebilmek için darp etmenin gerekçesi olan “nüşûz” kelimesinin ne manaya geldiğini ortaya koymak da önemli bir gerekliliktir. Kur'an'da karı koca arasındaki nüşûzden bahsedilirken hem Nisâ suresi 34'üncü ayetinde olduğu gibi kadının nüşûzünden hem de;

وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

“Eğer bir kadın kocasının nüşûzünden yani hırçın ve geçimsiz davranışları veya kendisine karşı ilgisizliği sebebiyle aile ocağının söneceğinden endişe ederse aralarında bir uzlaşmaya varmalarında onlara günah yoktur ve sulh hayırlıdır. Nefisler de cimriliğe meyillidir. Eğer güzel davranır ve Allah'a itaatsizlikten sakınırsanız bilin ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.” (en-Nisâ 4/128) ayetinde olduğu gibi erkeğin nüşûzünden bahsedilir. Erkeğin nüşûzü ayette de vurgulandığı gibi eşine karşı hırçınlık yaparak kötü muamele etmek ve ondan ayrılmayı düşünmek, nefret, uzaklaşma, normal evlilik ilişkilerini aksatma, söz ve fiille incitme, sert davranma⁵² şeklinde anlaşılabilir. Bunun sonucunda tavsiye edilen şey “kadının hemen ayrılmayı düşünmesi ve evi terk etmesi” değil barış yollarının aranmasıdır. Bundan dolayı da bu ayetteki nüşûz sözcüğünün yüz kızartıcı bir suçun karşılığı olma ihtimali hemen hemen yok gibidir.

Nüşûz kelimesi başka ayetlerde de yer alır ve bu ayetlerden biri olan, “Ey iman edenler! Size, ‘Meclislerde yer açın’ denildiği zaman açın ki, Allah da size genişlik versin. Size, ‘Nüşûz edin’ / ‘ayağa kalkın’, denildiği zaman da buna uyun ki, Allah içinizden inananların ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltsin. Allah

⁴⁹ Bk. Abdülkerim Zeydân, *el-Mufasssal fi ahkâmi'l-mer'e ve'l-beyti'l-müslim fi şeriatil-İslâmiyye* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1993), 7: 316-317.

⁵⁰ Bu tür rivayetler için bk. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 8: 310-315.

⁵¹ Bk. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 8: 315; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 3: 944; Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, 5: 173.

⁵² Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 9: 269; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 4: 1080; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1: 571; Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb - Tefsîru'l-kebîr*, 3. Baskı (Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1420), 11: 235; Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, 5: 403.

yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (el-Mücâdele 58/11) ayetinde “ayağa kalkın” anlamını ifade eder.

Nüşûz kelimesi sözlük anlamı itibarıyla “yüksek yer, yüksek bir yere çıkmak ve bulunduğu yerden ayrılmak” gibi manalara gelmektedir.⁵³ Râgıp el-İsfahânî (ö. 502) bu kelime hakkında: “Kadının nüşûzü, kocasını itici görmesi, ondan hoşlanmayıp nefret etmesi, ona itaati kendine yediremeyip gözünün başkasında olmasıdır.” demektedir.⁵⁴

İbn Manzûr⁵⁵ (ö. 711/1311) da bu kelime hakkında şu açıklamayı yapmaktadır: “Kadının nüşûzü, kocasına karşı isyankâr davranmasıdır. Erkeğin nüşûzü ise karısını dövmesi, ona eza cefa etmesi ve zarar vermesidir. Hadislerde de eşler arasındaki nüşûzden bahsedilerek bu kelime, eşlerin birbirinden nefret etmesi ve birbirlerine kötü davranması şeklinde tarif edilir.”⁵⁶ Bunlara ilave olarak Zebîdî⁵⁷ (1205/1791) ise kadının nüşûzünü: “Kadının kocasına üstünlük taslaması, ona kin gütmesi, kocasına itaatten uzaklaşması ve sözünden çıkması” şeklinde açıklamaktadır.⁵⁸

Bütün bu açıklamalar ışığında nüşûzü erkek ve kadın arasındaki geçimsizlik hali şeklinde tarif edebiliriz. Böyle bir durum, her iki taraftan veya eşlerden sadece birinden kaynaklanan bir duygu ve davranış sebebiyle aile hayatının tehlikeye düşmesi ve evlilik bağının kopması ihtimalinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır.⁵⁹ Erkek ve kadın arasında böyle bir durum söz konusu olduğunda eğer bu geçimsizlik erkekten kaynaklanıyorsa Nisâ suresi 128’inci ayetin tavsiye ettiği şey, sulhun hayırlı olduğu gerekçesiyle erkek ve kadının barışmasıdır. Kadından kaynaklı bir geçimsizlik olduğunda da barışa ulaşmak için Nisâ suresi 34’üncü ayetin tavsiye ettiği şeyler üç öneri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu öneriler öğüt vermek yani karşılıklı konuşmak, kadını yatağında yalnız bırakmak yani erkeğin onu sadece bir cinsel menfaat objesi olarak görmediğini hissettirerek düşüneceği bir süre tanımak ve darp etmektir. Bu üç tavsiyenin gayesi kadınla erkeğin barışması, kadından kaynaklı geçimsizliğin giderilmesidir. Ayetin sonunda da: “Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.” (en-Nisâ 4/34) denilmekte ve itaat durumunda meselenin çözüleceği bildirilmektedir.

“فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ” sözcüğüyle ifade edilen itaat sözlükte zorlama olmaksızın “isteyerek boyun eğmek” anlamına gelmektedir.⁶⁰ Kur’ân’da, “Dahası O, duman halinde olan semaya iradesini yöneltti; ardından semaya ve arza, ‘İsteyerek veya istemeyerek (varlık sahnesine) gelin!’ buyurdu. ‘İsteyerek geldik’ dediler.” (Fussilet 41/11) ayetinde aynı kökten olan “طَوْعاً” kelimesi “isteyerek gelmek” anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla

⁵³ Bk. İsfahânî, “Nşz”, *el-Müfredât*, 806; İbn Manzûr, “Nşz”, *Lisânü'l-Arab*, 5: 417; Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk ez-Zebîdî, “Nşz”, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, Heyet (b.y.: Dâru'l-hidâye, ts.), 15: 353.

⁵⁴ İsfahânî, “Nşz”, *el-Müfredât*, 806.

⁵⁵ Tam adı Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî olup *isânü'l-Arab* adlı ansiklopedik sözlüğüyle tanınan dil âlimi, edip ve Şâfiî fakihidir Ayrıntılı bilgi için bk. Hulusi Kılıç, “İbn Manzûr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 20: 171-172.

⁵⁶ İbn Manzûr, “Nşz”, *Lisânü'l-Arab*, 5: 418.

⁵⁷ Tam adı Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî olup lügat, hadis, tasavvuf, tefsir, fıkıh, tarih ve biyografi âlimidir. Ayrıntılı bilgi için bk. İsmail Durmuş, “Zebîdî, Muhammed Murtazâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44: 168-171.

⁵⁸ Zebîdî, “Nşz”, *Tâcü'l-arûs*, 15: 354.

⁵⁹ Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu*, 2: 154.

⁶⁰ İsfahânî, “Tva”, *el-Müfredât*, 529; İbn Manzûr, “Tva”, *Lisânü'l-Arab*, 8: 240.

ayetin bağlamı, geçimsizlik durumunda “isteyerek geçimsizliği sonlandırmaya ikna etmek” şeklinde ifade edilebilir. Bu durumda ayetin önerdiği ve erkeğin eşini ikna etmeye yönelik teklifleri olan üç hususun da barışmaya yarayacak öneriler olması icap eder.

Burada üzerinde durulması gereken noktalardan bir tanesi de Nisâ suresi 34'üncü ayetine: “Fenalık ve geçimsizliklerinden korktuğunuz kadınlara gelince: Önce kendilerine öğüt verin. Sonra uslanmazlarsa, kendilerini yataklarda yalnız bırakın. Yine dinlemezlerse dövün.” şeklinde;⁶¹ sanki Kur'ân'da öncelik ve sonralığı olan üç öneri sunulmuş gibi verilen anlamlardır. Hâlbuki ayette öncelik ve sonralık belirten “و” gibi herhangi bir bağlaç yoktur; aksine bu üç önerinin hepsinin aynı anda da yapılabileceğini gösteren “و” bağlacı vardır. Yani anlaşmazlığın çözümü için tavsiye edilen bu üç eylemin aynı anda yapılabileceği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla ayette belirtilen eylemler aynı anda yapılabilecek eylemler olmalıdır yoksa önce nasihat et eğer fayda vermezse yataktan ayrıl yine fayda etmezse darp et gibi bir anlamı ayetin cümle yapısından çıkarmak uygun olmasa gerektir.

Nisâ suresi 34'üncü ayette tavsiye edilen ilk iki husus; karşılıklı konuşmak ve erkeğin kadını sadece bir cinsel meta olarak görmediğini de hissettirecek şekilde yataklarından ayrılıp erkeğin ayrı bir odada veya yatakta yatması; böylece kadının da erkeğin de aradaki problemi yeniden düşünmesine, her ikisinin de barışmasına, isteyerek itaatin gerçekleşmesine ve aralarının düzelmesine katkı sağlayacaktır. Üçüncü tavsiye olan darp etmeye dövmek anlamı verildiğinde bu anlamın barışmaya katkı sağlayacağını söylemek zordur. Dolayısıyla bu üçüncü ilkenin barışmaya ve gönüllü olarak itaate vesile olacak bir anlam içeriğine sahip olması zorunludur. Bu gönüllü itaati döverek sağlamanın mümkün olmadığı da açıktır.

Bu durumda ayeti yeniden ele alacak olursak, kadının başkaldırma ihtimalinin belirttiği ailede erkek ve kadının yaşadıkları problemi karşılıklı olarak konuşmaları gerektiği anlaşmazlığın çözümü için zaruridir. Aynı zamanda erkeğin kadını sadece cinsel bir obje olarak görmediğini açıkça hissettirecek şekilde her iki tarafın da yaşanan olumsuzluklar üzerinde düşünüp karar vermesini sağlayacak bir imkânın, erkeğin kadını yatağında yalnız bırakarak ortaya konmasının önemi de açıktır. Bunlarla birlikte bir şey daha yapılabilir o da, anlaşmazlığın çözüme ulaşmayıp devam ettirilmesi durumunda ailede meydana gelecek olumsuzluklara dikkat çekmek üzere daha önce benzer olumsuzlukları yaşayan başka ailelerin durumunun göz önüne alınmasıdır. Bu durumda ayetin tavsiyeleri arasında üçüncü sırada zikredilen darp etmeye, “anlaşmazlığın giderilmemesi durumunda ortaya çıkması muhtemel problemlerin örnekleme yoluyla anlatılması” şeklinde bir anlam verilebilir. Bu üç önerinin ailede baş gösteren geçimsizliği ve anlaşmazlığı çözmeye katkı sağlayacağı açıktır. Bu tür bir anlam, “ضرب” kelimesinin başka ayetlerde bu manada kullanılmış olması münasebetiyle, Kur'ân'ın kendi dil yapısına da uygundur. Çünkü pek çok ayette söz konusu kelime,

⁶¹ Ayette ailedeki nüşûzün sona erdirilmesi için yapılan tavsiyelerin öncelik sırasına göre olduğu ile ilgili rivayetler için bk. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 8: 302; Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Tefsîru'l-Mâtürîdî – Te'vilâtü ehli's-sünne*, thk. Mecdî Bâsellûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1426/2005), 3: 161; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1: 507; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 10: 72.

“darbı mesel” yani örnekler vererek anlatmak ve örnekler üzerinden ders çıkarmak anlamında kullanılmıştır.⁶²

Ayetteki “وَاضْرِبُوهُنَّ” ifadesini “örnekler vererek ikna yollu anlatım” manasında ele alarak ailenin kurtarılmasına vesile olacak bir anlayışın ortaya konması şeklinde anlamak mümkündür. Bu durum, Hz. Peygamber’in hayatı ve tavsiyeleriyle birebir uyum içerisinde olacağı gibi kadının gönüllü olarak itaatinin sağlanması açısından da bağlama uygun düşecektir.

SONUÇ

İnsanlar aralarındaki iletişimi bir takım sesler ve işaretler vasıtasıyla sağlar. Sesli iletişimin temeli harf ve kelimelerden oluşur. Bütün dillerde kelime kavramı çerçevesinde ele alınan sözcükler içerisinde çokanlamlı kelimeler bulunmuştur. Ancak bunların anlamının belirlenmesi hususu her zaman bazı tartışmaları beraberinde getirmiştir.

Kur’ân’ın lisanı olan Arapçada dolayısıyla Kur’ân’da da bu tür kelimelerden oldukça fazladır ve bunların anlamının tespit edilmesiyle ilgili olarak hemen her çağda bir takım sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu kelimelerden bir tanesi de “*darabe*” kelimesidir. Bu kelimenin geçtiği pek çok ayette anlamın tespit edilmesi sorun olmazken Nisâ suresi 34’üncü ayette geçen “*darabe*” kelimesi üzerinde ilk dönemlerden bu yana tartışmalar eksik olmamıştır.

Nisâ suresi 34’üncü ayetindeki “وَاضْرِبُوهُنَّ” sözcüğüne klasik tefsirlerimiz başta olmak üzere daha sonraki dönemlerde de çoğu zaman “dövmek” anlamı verilmiştir. Kur’ân’ın hiçbir ayetinde bu kelimeye “bir insanın bir diğerini dövmesi” anlamı verilmemişken Müslümanların bu kelimeyi “dövmek” olarak algılamalarında Kur’ân dışı kaynakların önemli etkisi olmuştur. Hz. Peygamber’e izafe edilen bu rivayetler aslında vahiy dönemindeki insanların örf, adet ve kültürlerinden kaynaklanmış olan kadına bakışını yansıtmaktadır.

Hız. Peygamber’den kadınlarla ilgili gelen rivayetler bir araya getirildiğinde bunlardan bir kısmının gerek cahiliye döneminin gerekse başka milletlerden yeni Müslüman olanların anlayışını yansıtır mahiyette olduğu görülecektir. Çünkü Müslümanların kadınlara karşı tavrı Hız. Peygamber zamanı ile onun vefatından sonraki dönemde aynı olmamıştır. Bu durumda Hız. Peygamber’in gerçekten söyledikleriyle o söylemediği halde ona isnat edilen haberleri birbirinden ayırt etmenin yolu rivayetlerin Kur’ân ayetlerine uyup uymadığının kontrol edilmesinden geçmektedir.

Hız. Peygamber’in kadınları dövmei yasakladığı ve ne kendi hanımlarından ne de diğer hanımlardan köle ve cariyeler dâhil olmak üzere hiç kimseyi dövmediği göz önüne alındığında, ayeti kadınların dövülebileceği şeklinde anlayanların, bunu Hız. Peygamber’in uygulamalarına ve tavsiyelerine göre belirlediklerini söylemek mümkün değildir.

⁶² “ضرب” kelimesinin “darbı mesel” yani “örnekler üzerinden ders almak” anlamına kullanımları için bk. el-Bakara 2/26; er-Ra’d 13/17; İbrâhim 14/24, 25, 45; en-Nahl 16/74, 75, 76, 112; el-İsrâ 17/48; el-Kehf 18/32, 45; el-Hacc 22/73; en-Nûr 24/35; el-Furkân 25/9; 39; el-Ankebût 29/43; er-Rûm 30/28, 58; Yâsîn 36/13, 78; ez-Zümer 39/27, 29; ez-Zuhruf 43/17, 57; Muhammed 47/3; el-Haşr 59/21; et-Tahrîm 66/10, 11.

Ayetin bağlamına bakıldığında da Allah'ın bu ayetle, kocalarına başkaldıran kadınların gönüllü olarak itaatlerinin temin edilmesini ve aile yuvasının ayakta kalmasını sağlayacak ilkeleri belirlemeye yönelik olarak üç tavsiye ortaya koymak istediği görülecektir. Bunu sağlamanın yolunun “dövmek” olmayacağı açıktır. “*Darabe*” kelimesinin Kur'ân'ın pek çok ayetinde “örneklerle anlatarak muhatabını ikna etmeye çalışmak” şeklindeki anlamının bu ayetteki “*وَاصْرُبُوهُنَّ*” sözcüğüne uygulanması hem Hz. Peygamber'in kadınlarla ilgili uygulama ve tavsiyelerine hem de kelimenin Kur'ân'daki kullanımına uygun düşeceği açıktır.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. Thk. Şuayb el-Arnaût v.dğr. 45 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-risâle, 1421/2001.

Akalın, İsa. “Erkeğe, Karısını Dövdüğü Sorulmaz Rivâyetinin Merfû‘ Hadis – Mevkûf Hadis İltibası Açısından Tahlili”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 26 (2015): 143-159.

Aksan, Doğan. *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*. Ankara: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1987.

Aksan, Doğan. *Türkçenin Sözcük Varlığı*. Ankara: Engin Yayınları, 1996.

Aydın, Mehmet Akif. “Kadın”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24: 86-94. Ankara: TDV Yayınları, 2001.

Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstilahları Sözlüğü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2009.

Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsîri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2001.

Buhârî. *Sahîh*. Thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır. 9 Cilt. b.y.: Dâru tavki'n-necât, 1422.

Buhârî, Abdulaziz b. Ahmed b. Muhammed. *Keşfü'l-esrâr şerhu usûli'l-Pezdevî*. b.y.: Dâru'l-kitâbi'l-İslâmî, ts.

Câhiz, Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî. *el-Beyân ve't-tebyîn*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru ve mektebetü'l-hilâl, 1423.

Durmuş, İsmail. “Zebîdî, Muhammed Murtażâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44: 168-171. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. Thk. Şuayb el-Arnaût – Muhammed Kâmil Karabelli. 7 Cilt. b.y.: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009.

Erul, Bünyamin. “Vedâ Hutbesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 591-593. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Furat, Ahmet Suphi. *Arap Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1996.

Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Ebû Tâhir Muhammed b. Ya'kûb. “Drb”. *el-Kâmûsü'l-muhît*. Thk. Muhammed Naîm. 8. Baskı. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1426/2005.

- İbn Asâkir, Abdurrahman b. Muhammed b. el-Hasen b. Mansûr. *Kitâbü'l-erbeîn fî menakıbı ümmehâti'l-mü'minîn rahmetüllahi aleyhinne ecmeîn*. Thk. Muhammed Mutî' el-Hâfiz – Gazve Bedîr. Dimeşk: Dâru'l-fikr, 1406.
- İbn Ebî Hâtim, Râzî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm li'bni Ebî Hâtim*. Thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib. 3. Baskı. 13 Cilt. Suud: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 1419.
- İbn Mâce. Sünen. Thk. Şuayb el-Arnaût v.dğr. 5 Cilt. b.y.: Dâru'r-risâleti'l-âlemiyye, 1430/2009.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fadl Cemâlüddin. “Drb”. “Nşz”. “Tva”. *Lisânü'l-Arab*. 3. Baskı. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 1414.
- İsfahânî, Râgıb. *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnân Dâvûdî. 4. Baskı. Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 1430/2009.
- İsfahânî, Râgıp. “Drb”. “Nşz”. “Tva”. *el-Müfredât fî garibi'l-Kur'ân*. Thk. Safvân Adnân ed-Dâvûdî. Dimeşk: Dâru'l-Kalem 1412.
- İşler, Emrullah. “Çokanlamlılık, Anlam Daralması ve Kur'ân'ın Türkçe Çevirilerinde Yapılan Yanlışlar”. *Kur'ân ve Dil - Dilbilim ve Hermenötik - Sempozyumu (Van, 17-18 Mayıs 2001)*. Ed. Ömer Kara. 385-397. Erzurum: Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, ts.
- Karaman. Hayreddin, – Çağrıcı, Mustafa. – Dönmez, İ. Kâfi. – Gümüş, Sadrettin. *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınları, 2007.
- Kılıç, Hulusi. “İbn Manzûr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20: 171-172. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- Koçyiğit, Talat. *Hadis Istılahları*. Ankara: Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1980.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Şemsüddin. *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed el-Berdûnî – İbrahim Etfîş. 3. Baskı. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye, 1384/1964.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Tefsîru'l-Mâtürîdî – Te'vîlâtü ehli's-sünne*. Thk. Mecdî Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Mertoğlu, M. Suat. “Vücûh ve Nezâir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43: 141-143. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Mükrim, Abdü'l-Âl Sâlim. *el-Müşterekü'l-lafzî fî'l-hakli'l-Kur'ânî*. 2. Baskı. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1417.
- Müneccid, Muhammed Nureddin. *el-İştirâku'l-lafzî fî'l-Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbîk*. Beyrut: Dâru'l-fikri'l-muâsır, 1419/1999.
- Müslim b. Haccâc. *Sahîh*. Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.
- Okuyan, Mehmet. “Kadına Yönelik Şiddete Kur'ân'ın Bakışı”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 23 (2007): 93-134.
- Özbalıkcı, Mehmet Reşit. “Sîbeveyhi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37: 130-134. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Özlem, Doğan. “Hermeneutik ve Şiir Sanatı”. *Cogito Yapı Kredi Yayınları Üç Aylık Düşünce Dergisi - Şiir*, 38 (2004): 117-150.
- Râzî, Fahrüddin. *Mefâtihu'l-gayb - Tefsîru'l-kebîr*. 3. Baskı. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1420.

Şahin, Davut. "Kur'ân'da Genel Anlamlı Bir Kelime: Nimet". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 20/ 2 (Aralık 2016): 207-234.

Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Camiu'l-beyân fi te'vîli'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-risâle, 1420/2000.

Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd. *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*. Thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî. 4 Cilt. Mısır: Dâru Hicr, 1419/1999.

Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *Sünen*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1998.

Tural, Hüseyin. "İbn Fâris". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19: 479-481. Ankara: TDV Yayınları, 1999.

Yavuz, Yunus Vehbi. *Kur'ân'da Kadın Hak ve Özgürlüğü*. İstanbul: Bayrak Yayınları, 1999.

Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk. "Nşz". *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. Heyet. 40 Cilt. b.y.: Dâru'l-hidâye, ts.

Zemaşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Amr b. Ahmed. el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl. 3. Baskı. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 1407.

Zeydân, Abdülkerim. *el-Mufasssal fi ahkâmi'l-mer'e ve'l-beyti'l-müslim fi şer'ati'l-İslâmiyye*. 21 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1993.